

Ésik Éva Zsuzsanna, Sütő László

A Less Nándor Emléktúra Geotóp Napjának tapasztalatai

Az 1997-ben indult Less Nándor Emléktúrára eddig 25000 fő vett részt. Bár a teljesítménytúrák a szabadidősportról szólnak, mi azonban a kezdetektől kiegészítettük terepi ismeretterjesztéssel. Egy évtized után, németországi minta alapján szerveztük meg a rendezvényen belül az első Geotóp Napot, amely kifejezetten a környezeti nevelést, a földtudományi értékek megismertetését tűzte ki célul. Kidolgoztunk egy olyan rendszert, amellyel az iskolás – és más érdeklődő – célközönségnek meg tudjuk mutatni terepen a földtudományi értékeket, meg tudjuk valósítani a szemléletformálást. Jelen tanulmányban azt követjük nyomon, hogyan változott e program az évek során, a résztvevők és szervezők milyen véleményeket fogalmaztak meg vele kapcsolatban. Ehhez szervezői interjúkat és kérdőíves felmérést készítettünk. Az eredményeket kiértékelve képet kaphatunk a geoturisztikai ismeretterjesztés egyik típusáról, vizsgálatunk tapasztalataiból a hasonló rendezvények is profitálhatnak.

Bevezetés

A turisztikai trendek között előkelő helyen szerepel az aktív ismeretszerzés. Ennek egyik lehetőségét a természeti vonzerők biztosíthatják. Ezt többek között a tanösvények számának növekedése, a túravezető kiadványok reneszánsza is jelzi. Az élettelen természeti örökség fenntartható használatára tett nemzetközi összefogás eredményeként jött létre az UNESCO Globális Geopark Hálózat.

A modern társadalom időhiányban szenved, az oktatásban kevés a természeti értékekről szóló tartalom, ezért kérdéses, hogyan tudjuk a célközönséget megismertetni a természeti vonzerőkkel, hogyan hívható minél több túrázó a helyszínre. A kérdést két oldalról közelítettük meg. A hazánkban népszerű teljesítménytúrázás során évente 120-150 000 fő mozdul meg (TTT 2016), ami megfelelő szervezéssel lehetőséget biztosíthat a földtudományi értékek bemutatására. Ismeretterjesztési szempontból pedig a németországi Geotóp Napot tanulmányoztuk (Pustál 2003, Lagally et al. 2015). Kutatásunk azt mutatja be, hogyan kapcsoltuk össze a sport- és a geoturizmust a Less Nándor Emléktúrára. Kérdőíves felmérés során adatot gyűjtöttünk a résztvevők körére, érdeklődésük mélységére és a terepi ismeretterjesztés szerepére vonatkozóan.

Teljesítménytúra vagy aktív ismeretszerzés

A teljesítménytúra a természetjárás körébe tartozó szervezett szabadidősport, amely kötött útvonalon adott szintidő alatt teljesítendő. E szervezési forma sokféle lehetőséget nyújt különböző célok megvalósítására (1. táblázat). Népszerűségét annak köszönheti, hogy egész életen át űzhető sporttevékenység, amely a biztonságos kaland egyedi élményét nyújtja. Ez az élmény a turizmus alapmotivációja (Michalkó 2007), ezért azok számára is vonzó lehet, akik nem akarnak szervezéssel bajlódni, látnivalókat keresgélni. Felmérések igazolják, hogy a természetben sportolók többsége nemcsak egészség-, hanem környezettudatosan is gondolkodik (Dosek 2007). A „zöld” teljesítménytúrák megjelenése szervezési oldalról is fontos része a fejlődésnek, ahol tudatosan ügyelnek a környezeti többletterhelés elkerülésére és ennek a szemléletnek a közvetítésére.

	Természetjárás (ökoturizmus)	Teljesítménytúra (sportturizmus)
Szervezés	saját (egyesületi)	külső szervező
Létszám	2–50 fő	100–10 000 fő
Természeti adottságok	földrajzi, földtani, botanikai, egyéb táji vonzerők	terepi nehézség, esztétikus táji környezet
Motiváció	természeti, kulturális vonzótényezők	fizikai teljesítőképesség felmérése (vonzerő)
Útvonal	szabadon változtatható	kötött
Természeti hatás	környezettudatos szemlélet (igazolt természetjárók esetén)	egyszeri többletterhelés (mértéke kérdéses)
Idő	korlátlan (2–4 km/h)	szintidő (versenyzők akár 6–10 km/h)

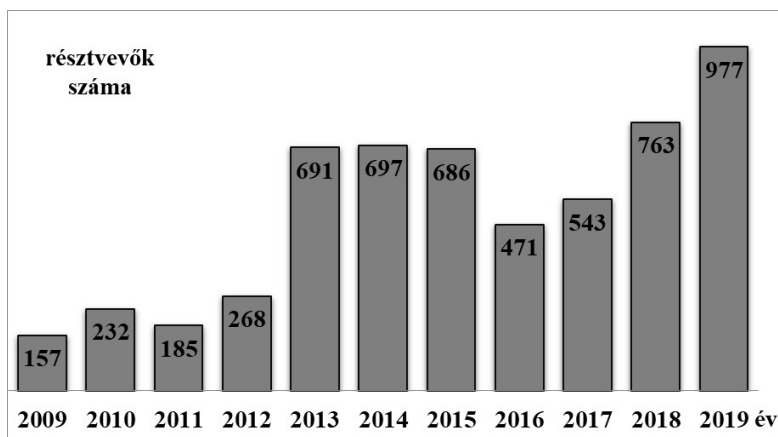
1. táblázat: A teljesítménytúrázás és a természetjárás fő különbségei (saját szerkesztés)

Fontos kérdés az, hogyan hozzuk a célközönség tudomására a geoturisztikai értékek létét, illetve hogyan kapcsoljuk össze a sportolási szándékot a környezettudatos gondolkodással és ismeretterjesztéssel. Tanítási tapasztalataink alapján az érdeklődés még nem jelenti automatikusan az értékek felismerését, az ismeretterjesztő leírások megértését. Azonban a természet megismerése, a környezettudatos gondolkodás terepen sokkal jobban fejleszthető, mint a tanteremben (Lehoczky 1999, Lükő 2003, Homoki–Sütő 2015). Úgy gondoljuk, hogy a teljesítménytúrák jó lehetőséget teremtenek erre.

A Geotóp Nap oktatási lehetőségeinek fejlesztése

Kutatásaink a Bükkhöz kötődtek, ezért választottuk Cserépfalut rendezvényünk központjául. A terület földtani, felszínalaktani értékeiről több tanulmányban is olvashatunk, melyek egyik legszélesebb körű összefoglalását Baráz (szerk. 2002) könyve nyújtja. A terület geodiverzitása magas, mert változatos kőzettani felépítésű (riolittufa, mészkő), amelyen a jégkorszaki fagyaprózódás és a hegységből kiérkező folyók sokszínű formakincset hoztak létre. Országos jelentőségűek a Hór-völgy fagyaprózódásos és karsztos formái, a bükkaljai kaptárkövek, nemzetközi jelentőségű a Suba-lyuk barlang neandervölgyi ősemberlelete.

A Less Nándor Emléktúra egy közel 200 fős teljesítménytúráként indult 1997-ben. Napjainkra 2000-2500 fős komplex rendezvénné nőtte ki magát, végighaladva a Butler által leírt érisi fázisokon (Butler 1980 in: Rátz 1999). Kezdeti céljaink között is szerepelt az ismeretterjesztés. Az első években egy túrafüzet útvonalleírásában írtunk a terület természeti és kultúrtörténeti értékeiről. Azonban így a környezeti nevelés csak áttételesen működött. A túra élménye kapcsolódhatott a természet megszeretéséhez, visszajáróknál néhány év alatt rögzülhetett a pozitív attitűd. Ugyanakkor az értékek megismerése esetlegesen maradt.

1. ábra: A Less Nándor Emléktúra Geotóp Napjának létszáma a Covid-járványig (saját szerkesztés)

Egy évtized alatt a létszám megközelítette az 1000 főt. A túra piaci szempontból fejlődő szakaszba lépett, ami minőségileg másfajta szervezést igényelt. Így a rendezvényen belül szétválasztottuk a célközönséget. A klasszikus túratávokon és a terepfutáson alapvető célunk továbbra is az egészségmegőrzés, a természet esztétikai élményével együtt a környezeti harmónia erősítése. A Geotóp Napot célzottan a környezeti nevelés megvalósítására alakítottuk ki 2008-ban az Ördögtorony tanösvényen (1. ábra)

(Sütő et al. 2011). Az első két évben vezetett túrákat szerveztük a névadó Less Nándor emlékművéig, mert szerintünk a jelentős kutatókról történő megemlékezés pozitív példaként része a környezeti nevelésnek. Ennek mintájára indult el a ProGeo Egyesület (ma a Magyarhoni Földtani Társulat Földtudományi Természetvédelmi Szakosztálya) összefogásával az országos Geotóp Nap ismeretterjesztő túrasorozat (geotopnap.hu). A környezeti nevelés a Less Nándor Emléktúrán az alábbi módon valósult meg:

- A Bükki Nemzeti Park szakemberekkel és kiadványokkal jelent meg a túrákőzpontban, a cserépfalui általános iskolában. Az érdeklődőknek rövid bemutatókat tartottak a Bükk természeti értékeiről és a természetvédelemről.
- A Debreceni Egyetem és a Bükki Nemzeti Park földtudományi szakemberei egy Geotóp Napon 3-4 db 25-40 fős túrát vezettek a tanösvény útvonalán.
- A tanösvény állomásain kiselőadások hangzottak el a geoértékekről a Debreceni Egyetem geográfus- és pedagógushallgatóitól, ami hozzájárult a környezeti nevelés szakember-utánpótlásához is. Ezeket az egyéni résztvevők is meghallgathatták, ami elsősorban a 12 és a 20 km-es táv iskolás csoportjai esetében valósult meg.

A tapasztalatok alapján bővítettük az ismeretterjesztést. A célba érkezőket interaktív játékok és vetítés várta a Bükki Nemzeti Parkról. A geoértékek mellett hangsúlyosabbak lettek a biológiai értékek, a nemzeti park és a természetvédelem. A játékok a környezeti nevelés mellett a szociális és kommunikációs készségeket (csapatjátékok), a problémamegoldó képességet (logikai játékok, természetvédelmi szituációk) is fejlesztették. Tartalmi oldalról a megfigyelhető természet, a túrán látható védett növények, gyűjthető termések, gombák, kőzetek és ásványok felismerése, a földtani, felszínalakítási folyamatok bemutatása, az ökológiai kapcsolatok játékos modellezése került elő. Mindez jól kiegészítette az 1–4. osztályos környezetismeret, az 5–6. osztályos természetismeret, valamint a 7–8. osztályos biológia és földrajz tantárgyak ismeretanyagát. Kiváló környezeti nevelési lehetőséget jelentett az időközben felépült Suba-lyuk Múzeum és Látogatóközpont, ahová minden résztvevőnek biztosítottuk az ingyenes belépést.

Legsikeresebbnek az MTA-ELTE Vulkanológiai Kutatóközpont munkatársának vulkánbemutatója bizonyult. A terepi riolittufa alapszelvény tövében, a robbanásos kitörést modellező tűzhányó működése közben magyarázta el a folyamatokat, helyben megmutatva a kialakult kőzetrétegeket. Itt a természeti veszélyek és az ember kapcsolata is előkerült. A motiváció fenntartására minden geotóp napi túrázó oklevelet és kitűzőt kapott.

A rendezvény nagyjából 15 év alatt érett fázisba ért. A teljes részvételi létszám meghaladta a 2000 főt, amelyből átlagosan 700 fő jelentkezett a Geotóp távra (1. ábra). Ilyen méretű hazai túra összesen 5-10 létezik, de ennyi többletszolgáltatásra nincs más példa. Mindez környezeti többletterheléssel is járt, ezért kielemeztük a környezeti

fenntarthatóság szempontjából javítható elemeket. Azokat választottuk ki, amelyek a túrázókat érintve hozzájárulnak a környezeti neveléshez. Elsőként a hulladékkal foglalkoztunk. A 18. túrától bevezettük a frissítópontokon a saját pohár rendszerét. Bár létszámesésre számítottunk, de a résztvevők többsége kedvezően fogadta az intézkedést. Továbbá nagyobb kiszerezésekkel és helyi termékekkel csökkentettük a göngyöleg mennyiségét. Az ellenőrző pontokon kirakott hulladékzsákokat elszállítjuk, de a saját hulladék hazaszállítására teszünk javaslatot, amely egyre többször meghallgatásra talál.

A 20. túraév alkalmából újabb változtatások következtek. Legfontosabbnak ítéltük a geoturisztikai ismeretterjesztő programok hírének eljuttatását a résztvevőkhöz. Szervezői levelet írtunk az iskolás csoportok vezetőinek, a családoknak, amelyben részleteztük a játékok menetét és helyét, megújítottuk a Geotóp Nap honlapját. Azt tapasztaltuk, hogy a célba kitelepült játékok iránt stagnált az érdeklődés, valószínűleg a fáradtság miatt, ezért kihelyeztük azokat a túra állomásaira, az előadásokat lerövidítettük. Kezdetben a résztvevők harmada játszott a programokon, de érdeklődtek a 20 km-es távról is. Egy geosite helyszínre 4-5 játékmestert állítottunk, így több csoportban egyszerre 15-20 fő tudott bekapcsolódni. Továbbá csak a játékokban részt vevők kapták meg az ellenőrző pont igazolását. A 2016. évi túrán csatlakoztunk az év ásványa, év ősmaradványa (az Év bigyói) programhoz és szavazáshoz. A 20. rendezvény ismeretterjesztő játécai az alábbiak voltak:

- Kisamerika: működő vulkánbemutató, kőzet- és ásványfelismerés, horzsakő úsztatása,
- Millennium-kilátó: jellegzetes tájképek, domborzati formák felismerése,
- Ördögtorony-kaptárkő: tájékozódási feladatok, a kaptárkövek kialakulási rajza,
- Perpác-rét: gyógynövények és gombák megismerése különböző érzékszervekkel,
- Suba-lyuk barlang: képkirakó az év ősmaradványa jelöltjeiről, a Suba-lyuk barlangról, a neandervölgyi ősemberről és a pattintott kőeszközökről,
- a túravezetés során: horzsakő-, triász mészkő- és kalcitgyűjtés lehetősége.

Tapasztalataink azt mutatják, hogy az ismeretterjesztő programokra van igény a teljesítménytúrán. Elsősorban kisgyerekes családok vettek részt a játékokon, az iskolás csoportok kezdetben ritkábban álltak meg. Később, különösen a kísérő tanárok felfedezték az ebben rejlő lehetőséget és segítettek. Az interaktív túravezetések magas kedveltségűek, azonban 30-40 fős csoportokban már nem működtek elég hatékonyan. Ezért emeltük a vezetett túrák számát, és túránként 25 fős limitet állítottunk be. Az év ősmaradványa, ásványa szavazás is népszerűnek mondható, segíti a téveszmék eloszlását is.

A résztvevők véleménye a Geotóp Napról

A 2016. évi Geotóp Napon végzett kérdőíves felmérésben 101 főt értünk el a 471 résztvevőből. A pilot felvételezés és a kérdőív korrigálása (Falus–Ollé, 2008) a szervező csapatban zajlott. A kérdéseket turisztikai (Dosek 2007) és környezeti nevelési szakirodalmak (Lükő 2003) alapján állítottuk össze. A kitöltést a Debreceni Egyetem geográfus egyetemistái kérdezőbiztosként segítették. A mérés során túlreprezentált a felnőtt és a 14–25 éves korcsoport (2. táblázat), ezért válaszaik általánosítása korlátozott, mert a geotóp túrán az általános iskolás korcsoportok aránya jelentősebb. Az iskolai végzettség a valós népesedési viszonyoknál magasabb felé tolódik el. Ez összefügg a korosztályos összetétellel, illetve a diszkrecionális jövedelemmel.

Korcsoport	0–14 év	15–25 év	26–40 év	41–65 év	65 év <
fő	9	44	18	26	2
relatív %	9,1	44,4	18,2	26,3	2,0
végzettség	> 8 általános	8 általános	szakmunkás	érettségi	diploma
fő	10	13	6	36	36
relatív %	9,9	12,9	5,9	35,6	35,6

2. táblázat: A minta korosztályonkénti és végzettség szerinti megoszlása (saját szerkesztés)

A túrázási szokásokra irányuló felvételezés szerint a megkérdezettek közel harmada csak ide jön (29,7%), negyede (24,8%) a Geotóp Napon kívül évi egyszer kirándul, a rendszeresen és gyakran túrázók (27,7%) mellett a megkérdezettek 14,9%-a vallja magát ritkán gyaloglónak. A többségük barátai, esetleg partnere társaságában kirándul. A természetjárás során megfigyelhető évszakos csúcs itt is megjelenik (3. táblázat). Elsősorban a tavaszi, másodsorban pedig az őszi hónapok a hangsúlyosak.

túrázási évszak		Tél	Tavaszi	Nyár	Ősz
fő		8	27	14	19
relatív %		11,8	39,7	20,6	27,9
időtartam	1 nap	< 3 nap	3–5 nap	6–10 nap	10 nap <
fő	45	23	17	5	1
relatív %	49,4	25,3	18,7	5,5	1,1

túrázási évszak		Tél	Tavaszi	Nyár	Ősz
kivel utazik	egyedül	partner	gyerek	barát	munkatárs
fő	10	26	14	37	3
relatív %	11,1	28,9	15,6	41,1	3,3

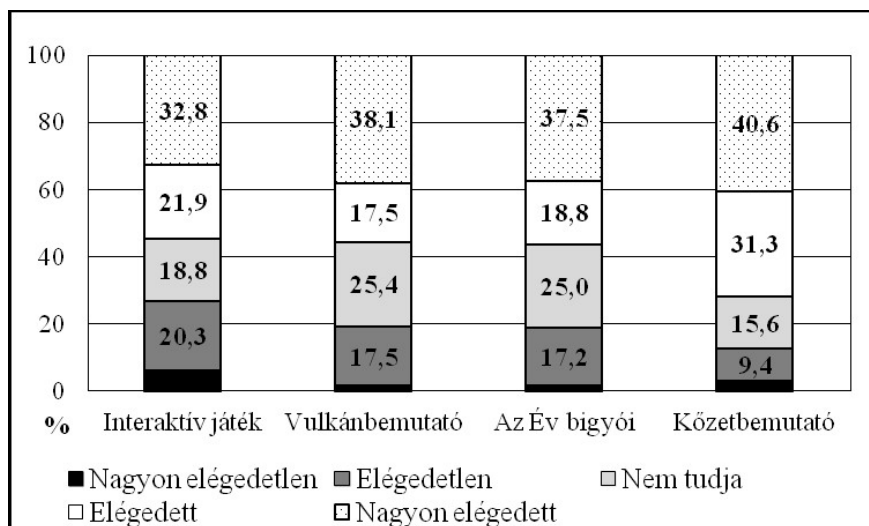
3. táblázat: A résztvevők néhány turisztikai szokása (saját szerkesztés)

A Geotóp Naphoz kapcsolódó kérdések részben a láthatóságra, részben a programokra vonatkoztak (4. táblázat). Nem tűnik meglepőnek az internet és az iskola magas értéke az elért során. Azaz a megfelelő honlap és a pedagógus kollégák időbeni értesítése együtt működik hatékonyan. Az információforrások között az ismerősök egyharmados aránya valószínűleg a túra által adott pozitív élmény hatását mutatja. A minőség egyfajta fokmérője lehet az is, hogy a résztvevők negyede volt már legalább egyszer a túrán, és harmada háromnál is több alkalommal érkezett a Geotóp Napra.

Információforrás a Geotóp Napról?	Internet	Iskola	Újság	Rádió	Ismerősök
fő	36	20	8	2	28
relatív %	38,3	21,3	8,5	2,1	29,8
Részvétel száma?	Először	Másodjára	3-5	5 <	
fő	41	25	16	15	
relatív %	42,3	25,8	16,5	15,5	
A túraelőadások érthetősége?	Nagyon elégedetlen	Elégedetlen	Nem tudja	Elégedett	Nagyon elégedett
fő	3	11	19	41	17
relatív %	3,3	12,1	20,9	45,1	18,7

4. táblázat: A résztvevők fontosabb adatai és véleménye a Geotóp Napról
(saját szerkesztés)

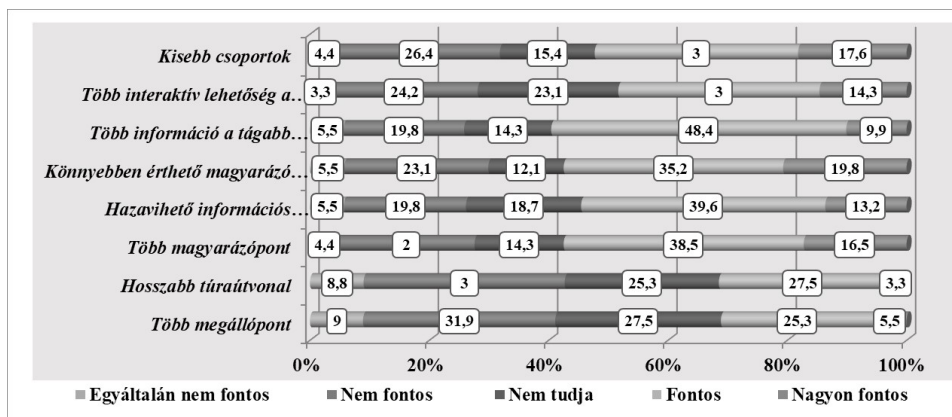
A válaszolók közel kétharmada az ismeretterjesztő programokat érthetőnek tartotta (2. ábra). A fejlesztések szükségességét mutatta azonban, hogy 15% elégedetlennek bizonyult. Ennek okára nem kérdeztünk rá, így csak a kérdezőbiztosokra hagyatkozhatunk. Tapasztalataik alapján egy részük csak a túra miatt jött, ezért nem örült a játékok miatti várakozásnak, mások nem értek hozzá a játékokhoz a túl nagy csoportok miatt, másrészt a többféle korosztálynak történő megfelelés se ment eleinte teljesen zökkenőmentesen.

2. ábra: A résztvevők véleménye a Geotóp Nap fő programjairól (saját szerkesztés)

Az elégedettségmérés során részletesebb képet kaptunk az egyes programelemek sikerességéről: a földtani ismereteket látványosan bemutató, interaktív programok a legkedveltebbek. A kőzetbemutató több mint 70%-os, a vulkánmodell, az év ásványaival, ősmaradványaival kapcsolatos interaktív játékok 50%-nál nagyobb elfogadottságot mutattak. Utóbbiak esetén fogalmazódott meg nagyobb kritika, ami valószínűleg a hozzáférés terepi technikai nehézségeiből, az egyetemista játékmesterek különböző tudásából és egyéb általunk nem ismert tényezőkből vezethető le. Az eredmények alapján nem csak a gyerekek köthetők le a természetről szóló ismeretekkel. Ezek különösen akkor sikeresek, ha lehetőség nyílik a saját felfedezésre. Ez egyezik a természettudományok tanításáról szóló szakirodalmakkal, amelyek a diákok aktív részvételét tartják elsődlegesnek a terepi ismeretszerzésben (Lükő 2003; Fűzné 2013; Makádi–Farkas 2015, Sütő–Homoki 2015).

A kérdőívben javaslatokat is kértünk a programok továbbfejlesztésére (5. táblázat). Ezek alapján a résztvevők még több információra kíváncsiak a környezetükről. Tehát valamilyen formában mégis szükség van vagy előadásokra vagy – mint a válaszokból látszik – a túrafüzeten kívüli további információs anyagok megosztására a jövőben is. Arra számítottunk, hogy az interaktív programok kerülnek a fejlesztendő közé, de a válaszok alapján ezt valamivel kevésbé tartották fontosnak. Persze ennek hátterében a velük kapcsolatos magas elégedettség is állhat. Ugyanakkor többen kiemelték a vezetett túrákon a kisebb csoportlétszámot és az eddiginél több magyarázópont beiktatását.

3. ábra: A résztvevők véleménye a Geotóp Nap fejlesztéséről (%)
(saját szerkesztés)

Összefoglalás, javaslatok

A Less Nándor Emléktúrán kísérletet tettünk az aktív sportturisztikai közönség bevonására az ismeretterjesztésbe. Végigkísértük a programok fejlődését a Geotóp Nap bevezetésétől az interaktív programelemek fejlesztéséig. Kérdőíves felmérést végeztünk a túrázók között a programokról alkotott véleményükkel kapcsolatban.

Összességében a résztvevők érdekesnek tartották a játékos ismeretszerzést. Ez pozitívum, hiszen így országosan is jelentős potenciális célközönséget lehet elérni. Ugyan az előzetesen elvárthoz képest néhány százalékkal kevesebben igényeltek újabb interaktív programot, de az eddigieket pozitívan értékelték. Környezeti nevelési oldalról fontos, hogy a válaszadók több mint 50%-a szívesen látna több ismertetőt a földtudományi értékekről. Ez jó lehetőség a nemzeti park erőteljesebb bevonására. Ezek alapján törekszünk:

- a látogatóközpont jobb kihasználására,
- a résztvevők ökoturisztikai és környezeti szemléletének formálására
- a környezetterhelés objektív felmérésére és további csökkentésére,
- a programelemek játékos terepi képzéssé minősítésére,
- a marketingtevékenység javítására, az üzenetek célzottabb eljuttatására,
- a kapcsolatra az év ásványa, év ősmaradványa és más ismeretterjesztő programokkal.

A pozitív tapasztalatok alapján a geoértékeket szélesebb közönség számára is érdemes megmutatni, melyben a szervezett természetjáró események, továbbá a 2018-ban létrehozott és UNESCO tagságra pályázó geopark is új lehetőséget hordoz.

Irodalomjegyzék

- Dosek Á. 2007. A természetben űzött sportok és a környezet összefüggéseinek vizsgálata, a környezettudatos magatartás fejlesztése érdekében. Semmelweis Egyetem, Budapest.
- Falus I. – Ollé J. 2008. Az empirikus kutatások gyakorlata: Adatfeldolgozás és statisztikai elemzés. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Fűzné Koszó M. 2013. Élmény alapú tanulás a tanösvényeken. *A Földrajz Tanítása* 21(1) 19–37.
- Homoki E. – Sütő L. 2015. A szemléltetés szerepe a földrajztanításban. In: Teperics K. – Sütő L. – Homoki E. – Németh G. – Sáriné Gál E. *Földrajztanítás – válogatott módszertani fejezetek*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 49–56.
- Lagally, U. – Loth, R. – Schindelmann, C. 2015. The “Day of Geosites” in Germany – a Successful Promotion Tool for Earth Sciences. *Geoheritage* 7(2) pp. 195–204. <https://doi.org/10.1007/s12371-014-0127-7>
- Lehoczy J. 1999. Iskola a természetben, avagy a környezeti nevelés gyakorlata. RAABE, Budapest.
- Lükő I. 2003. Környezetpedagógia, Bevezetés a környezeti nevelés pedagógiai és társadalmi kérdéseibe. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Makádi M. – Farkas B. P. 2015. Tevékenykedtető módszerek a földrajztanításban. ELTE TTK, Budapest. <https://doi.org/10.21862/978-963-284-669-9>
- Michalkó G. 2007. A turizmuselmélet alapjai. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola.
- Pustál, I. 2003. „Tag des Geotops” 2002 in Deutschland – ein gelungener Auftakt zum Jahr der Geowissenschaften, *Landschaftspflege und Naturschutz in Thüringen* 40(1) 23.
- Rátz T. (1999): A turizmus társadalmi-kulturális hatásai. Közgazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtan Tanszék Turizmus Kutatócsoport, Budapest.
- Sütő L. – Szepesi J. – Novák T. – Dávid L. 2011. Touristic hiking programs as a possibility of involving the public into earth scientific education. *Acta Geoturistica* 2(1) pp. 23–28.
- TTT 2016. Teljesítménytúra statisztikák <http://www.teljesitmenyturazoktarsasaga.hu/statisztikak> [letöltés: 2017. 01. 28.]